

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díj:

Egész évre	4 fit.
Félévre	2 ..
Negyedévre	1 ..

A társulat minden rendű tagjai
a lapot tagdíjajkért kapják.

A lap szellemi részét illető czikkek a szerkesztőségnek, az előfizetési pénzek a pénztárnoki — az esetleges reklamációk pedig a kiadóhivatottnak küldendők.

XIII. Leó

felsőszázados püspöki jubileumára.

A földtekén örömtűzek lobognak,
Imától és kétszázmillió ajak,
Rómába ezrek, ezrek menek el, hogy
Leónak üdvét, áldást, mondjanak.
Áldás, győzelmi béke ősz fájára!
Legyen a bánat hozzá mostoha,
Ki átven ére ma az — ég kegyéből —
Krisztusnak lá, föltek Apostola.

Küzdelmes életét . . . Ki kelle állnod
A béreztetőknek minden vikarát,
De a harcokból büszkén emelkedett föl
Királyi trónod, főgályó tiarád.
Hiába zárt el darva, nyers erőszak, —
Egész világra nyúl ki szent karod;
Jertek elbe hát, s boruljatok le,
Élő csodát ha még nem láttatok!

Te adsz tekintélyt az uralkodóknak,
Loyalitást a nép fényed taml,
A jog, szabadság földes palotája
Rajtat pihen csak háborítlanul.
Dinasztáknak vérző koronája
És a felforgatott királyi szék —
Duló belvészek, forradalmak dlen —
Valláidra hányszor támaszkodék?!

Az elnyomottak esdő homlokára
Szerebből ümlik égi szent mosoly,
Kelet, nyugat, dél, észak: halálkönyve
Zugó árjában egyikig sodor.
A büszke félhold lankadó szemére
Hited világa hajnaloként borul, —
Gyémánt jelét a hódoló kebelnek
A nagy jövőre redd el zálogul!

Astur-galamb két át az orzeánon,
A germán-sas fehér tollába vög;
Te cédel meg a szent jog fegyvercével,
Téged zengnek a kis Karolinak.
A Szajna halja képeden török meg,
Rólad susog a rajnamenti szél,
Az esti esőben Albion leánya
Égi szíved szerelmiről beszél.

Eljut lángelméd a sötét világra,
Bölcsesség egy új Arcopág, —
Epedre tér meg, hajlik labaidhoz
A néger, indus, domi hős közök.
Chinai fal s a his japánai évek
Félél cseng áldó hatulmadért; —
Évszázadok fonják fejed köré majd
Elismerésül az örök habért!

Tekints felénk is! — Fellegek takarják
Kőrpátainknak síró ormaít;
Hitünk nagy erdejét régóta mérük,
A fejszeél és tölggyeket hasít.
Oh! önts erőt a csüggedő szívekbe;
A küzdelem ha tengervért is ont,
— A míg velünk maradsz — az új pogányság
Nem dönti meg ez és magyar Siout!

Szüljön nehéz vihart az elborult ég,
S temessenek be mindent lánghabok —
Mídm a gyírák lánczait lépik
Az elbágyadt, lángbarnított karok;
Urak, kormányfők mind feléd sietnek,
S hozzád zokog a fejedelmi dal:
Oh, vedd fel őket mentő esolnakodba!
Tied az üdv, a békediadal!

Tied az üdv! „Anguror“-dalodban
Egy szebb jövőt fest látnok szellemed,
Az új szörnyek odvaikba térnek,
Küggül az ég, s hoz majd nagy ünnepet;
A vatikáni börtönök kinyílnak,
Szabad lesz a lelkek királya ott,
S beteljesedve látja majd a pápa,
Mit a nagy költő benned álmodott!

Fejér Gerő.

Venite, exultemus... jubilemus!

Az örök város, a „Roma felix, quae duorum Principum est consecrata glorioso sanguine“, s mely miként hajdan, ugy ma is „excellit orbis una pulchritudines“, ma az egész világ örömjajától, lelkesedésétől visszhangzik. Fényes és a világtörténelemben csaknem páratlanul álló ünnepély dicsőséggel és bőleséggel uralkodó XIII. Leó pápa Ó Szentségének 50 éves püspöki jubileuma. Édes és magasztos örömmünnepe ez a világnak, — fennséges dicsőhymusza ez a világ legrégebbi souverain hatalmának, a pápaságnak. A föld kerekéségén létező civilizált fejedelmek, hívők, ugy mint hitetlenek, ma legalább is lélekben a világvárosba zarándokolnak, hogy fölkeressék legűszintébb hódolatuk, legtisztább szeretetök és legodaadóbb ragaszkodások jeleivel Jézus Krisztus földi helytartóját szent rabságában. Még a pogányság sötétségében s a civilizációtól idegen zúgokban élő fejedelmek is részt vesznek ezen ünnepen. Az egész világ megmozdul, leborul szent Péter örök trónja előtt, hogy a jubiláris pápa Ó Szentségének rebeghesse el azon szavakat, melyeket Krisztus Urunk mondott vala az Egyház első Fejedelmének: „Tu es Petrus... pasce agnos meos... pasce oves meas!“

S a mily páratlan ezen lelkesedés, ép annyira természetes is. Hiszen a katolikus Egyház, nevezük helyes és jogos — nevében a világegyház Krisztus Urunk látható országa a földön. Ő alapítá azt, ő annak tulajdonképeni feje. De az Ő folytonos, „a világ végezetéig“ tartó, ámde láthatatlan gondviselésének eszközeivé embereket rendelt. S ezek az apostolok és utódaik az Egyházban, kik szent egységben élnek Péterrel és azokkal, kik az ő „tanszékén utódaik“. (Cyprian. Ep. 59. c. 14.)

Azon hivatal, melyet szent Péter nyert vala a Megváltótól, Péterrel nem hal meg; a mi egy örök egyháznak képezi alapját, az sohasem szünhetik meg. Péter mindig élni fog utódaiban, Péter mindig tanítani fog az ő ősi tanszékén. S míg népek és nemzetek, királyok és fejedelmek, szekták és vallásalapítók felett naponkint felhangzik az a temetési „Circumdedérum me...“ s míg sirjuk felett búsan lebben tova az enyészet pusztító szele; addig az Egyház s annak feje „usque ad consummationem saeculi“ zengj örvendetesen a diadalmas „alleluját“ s derűlten ragyog felettök az isteni gondviselés ragyogó napja.

A katolicismus jellegéből és szervezetéből következik azon hódolaton, tiszteleten és szereteten alapuló viszony, mely a világ kath. papságát és népeit azok legfőbb urához, a pápához fűzi. A test el nem lehet fő nélkül. S lehetetlen, hogy a papságban és népben élénk rokonérzetet ne keltsen a pápa öröme, bújja, diadala, gyásza.

S ez az oka annak, hogy XIII. Leó pápa püspöki jubileuma oly fényes, oly világra szóló ünnepély. Ez ünnep egy örvendetes napsugár azon gyászos börtönben, melyben a világ első dynastiája sínik, — ez ünnep egy édes csepp azon kehelyben, melyet örömmel töltenek meg az Egyház ellenségei, — ez ünnep, melyet a pápa megalázott helyzete annál meghatóbbá varázsol, biztos záloga egy szebb jövőnek, „mely után buzgó imádság epedez milliók ajakán“.

XIII. Leó pápa mai jubileuma nem egyszerű emlékünnepe, hanem az egész világnak a multa s jövőre nézve fényes confessiója, ünnepélyes bizonyágtétele a pápa és a pápaság mellett. Hiába beszél-

nek ellenségeink a pápaság végső óráiról, hiába hirdetik a pápát egy tehetetlen aggnak. Menjetek el Rómába s nézzétek meg azt a diadalt, mely a pápaságnak szól. Nézzétek meg azon „tehetetlen aggot“, kinek szavát az egész világ lesi, kinek bölcsességén milliók és milliók álmélkodnak s kinek trónusa előtt a föld kerekége mutatja be ma hódolatát: s akkor elmondjátok a zsoltárossal: „est mirabile in oculis nostris“. Ti nem értitek ezen diadal okát, czélját, eredetét? Megmondja a zsoltáros: „a Deo factum est istud“.

„Istentől van ez“ csakugyan. Isten adta nekünk Egyházunkat, a pápaságot és XIII. Leó pápát. Isten adta az örömet, az ő kifürkészhetlen gondviselése mérte a pápaságra a gyászt is. A gyász, melyet a pápa jelen szomorú helyzete minden jó katolikus szívében okoz, csak ideiglenes, rövid ideig tartó. Miként az Emmausba zárandokoló és Krisztus Urunk eltemetetté felett szomorkodó tanítványok csakhamar felvidultak és busongások hangos örömmé változott: úgy fogunk mi is nemsokára hangos örömré fakadni. S akkor, de esakis akkor fogjuk megérteni a Mester ama szavait: „O balgatók . . . nem ezeket kellett-e szenvedni és úgy menni be az ő dicsőségébe?“

A megpróbáltatás nehéz napjai már meg vannak számlálva. Péter is volt börtönben s az „anyaszent-egyháznak ő érte való szüntelen könyörgése“ szabadítá meg a súlyos bilincsektől. Imádkozzunk mi is. Ezen a nagy napon szálljon el lelkünk szent Péter templomába, hol XIII. Leó remegő szavakkal zengi a világra szóló Te Deum-ot, reszkető kezekkel adja áldását urbi et orbi; s egyesítsük imáinkat az övéivel. S ha így érzünk, ha így eszelekszünk, akkor rövid idő multával el fogjuk Jézus Sirák fiával mondhatni: „A magát megaláználak imádsága áthatotta a felhőket, nem nyugodott, míg oda nem jutott és nem távozott el, míg a Fölséges reá nem tekintett. És az Ur nem késett s itéle tette t t t.“

„Venite, exultemus . . . jubilemus!“

O Pontifex, Ecclesiae
 Lucescens ornamentum,
 Et Sedis Apostolicae
 Accrescens firmamentum!
 Per verbum non fallibile
 Tuorum rege mentes,
 Et vitae Tuae Lumine
 Confirma confidertes!

„Partes adversae fugite“,
 Honorem dantes Deo,

„N a m v i n c e t!“ contremiscite!

„De tribu Juda LEO!“ *Zlamál Ágost.*

A magyarok atyja.

Mily boldogok azok a hazánk fiai, akik e mai napon szent Péter templomában jelen vannak diesőségesen uralkodó szent Atyánk, XIII. Leó jubiláris miséjén! Ők testi szemeikkel látják azt a szent aggastyánt, aki földi personificatioja az örök főpápnak, az egyház láthatatlan fejének: Jézus Krisztusnak. Ők az apostol fejedelmek sirjának meritenek abból az élő forrásból, amely Krisztos egyházának életője, amely Péter szirtjéből fakad s a melynek neve: élető hitegység. Mint katolikusok, mint üdvözítő egyházunk hű fiai lelkünk mélyéből örvendünk a római zárandoklatnak, de nem kevésbé örvendünk mint magyarok, mint hazánk hű fiai; mert akik Rómába mentek, azok nem csak a keresztény egyház fejének mentek hódolni, hanem fiui ragaszkodásuk zálogát letendik a magyarok atyjának, a szentséges atyának lábához is. Igen. Krisztus a mi üdvösségünk szerzője, visszaállítója a szeretet kötelékének a mi mennyei atyánkkal; a pápa Krisztus földi helytartója, tehát atyja, pásztorja minden krisztushívő népnek. Ez okból jól esik a római magyar zárandoklatban a magyar nép rendületlen pápáhűségének fényes megnyilatkozását szemlélünk. Ez is jele annak, hogy él benne tiszta tudata azon igazságnak, hogy az egyház örökkévaló hazánk. Sok ellenséges törekvés irányult már arra, hogy a magyar nép hűségét egyháza, egyházának feje iránt megingassa. Nem szándékom a különféle eretnkségek ebbeli nemzetrontó törekvéseiről írni. Hiszen mindenki tudja, hogy bár alig van egyetlen tanuk, amiben egyetértének: a pápa iránti vak gyűlöletben mindenha egyetértettek és össze is fognak tartani ebben az egy dologban. Mivel azonban ujabban a napisajtó utján a választott nép irástudó fiai a sovínizmus maszlagával igyekeznek elkábítani ezt a becsületes magyar népet, hogy az életfaja ellen irányzott alatomos merényleteket, családi élete megrontását stb. annál békésebb szívvel tűrje; s evégből az egyház legfőbb tanítójának szavát azzal igyekeznek hatásaiban meggyöngíteni, hogy az ország belső dolgaiba a pápa ne avatkozzék bele: ki kell tanítani a magyar népet arra, hogy a pápák voltak azok, akiknek nemzeti főmaradását köszönheti, mert a legstílyosabb időkben esakis ők támogatták e halálra szorongatott magyar nemzetet.

Attól kezdve, hogy első királyunk, Szent István koronát kapott a pápától, soha sem szünt meg az apostoli szent-szék kiváló gondoskodása hazánk jóvoltá iránt. De legfényesebb bizonyosságát akkor adták a pápák Magyarország iránt, amikor a gyilkos török ezt a szegény hazát fojtogatni kezdte. Míg az európai fejedelmek tétlen vesztegeltek és semmi szóra ki nem mozdultak petyhüdt közönyösségükből, hogy a török éles kardja által vérző magyarnak segítségére siesse: addig csak a római pápák voltak azok, akik szóval, tettel segítették a magyarokat. IV. Jenő és V. Miklós pápa követe Cesarini Julián ennek az ügynek lett vértanúja. Az agg III. Calixt pápa nem ismert más életfeladatot, mint a magyarok támogatását a török ellen. Még a pápai könyvtár drága kodexeinek arany és ezüst sarkait is leszedette s pénzzé tette a magyarok érdekében. II. Pius pápa, ki mint egykori kancellistája Fridrik császárnak jól ismerte Magyarország helyzetét, pápasága legfőbb feladatának tekinté a magyarok segélyezését. Követe: Carvajal bibornok, élete javaré-

szét e nagy feladat szolgálatában töltötte el: sőt maga II. Pius is a török elleni keresztes háborúba indulván, utközben lelte halálát. De hadd hirdessék a számok, hogy évszázadokon át mit tettek a pápák Magyarország érdekében. Ime: II. Pius pápa 120.000 aranyot küldött Mátyás királynak: 4000 lovas és gyaioig katonát hazánk segítségére.

II. Pál pápa Mátyás királynak évenként 100.000 aranyat küldött s még ezenkívül 268.000 aranyat adott.

IV. Sixtus pápa Mátyás királynak 436.000 darab aranyot küldött.

VI. Sándor pápa, 80.000 db. aranyot s évenként 40.000 db. aranyot küldött II. Ulászló magyar királynak.

X. Leo pápa ugyancsak Ulászlónak 70.000 db. aranyot, 10 mázsa löport, 109 mázsa kéküvet, 5 mázsa salétromot, ágyukat, a fennebbin kívül 40.000 db. és II. Lajos királynak 35.000 db. aranyot küldött.

VII. Kelemen pápa ennek a királynak 50.000 db., Tomorynak pedig 40.000 db. aranyot küldött. Ugyancsak ez a pápa 10 ezer magyar katonának a zsoldját fizette s a magyar papságnak megengedte, hogy a templomok, zárók pénzének, ezüstjének felét a török elleni háborúk költségeire fordítsák.

III. Pál pápa 7000 általa felszerelt katonát küldött a magyarok segítségére.

IV. Pius 50.000 aranyot küldött 1555 ben Miksának.

V. Pius szintén 50.000 aranyot.

VIII. Kelemen Esztergom megmentésére 10.000 katonát és a 40 ezernyi lengyel segédesapatok egy harmadát zsoldal látta el.

VIII. Orbán évenként 30.000 forintot adott.

Mindezeket összevéve, a pápák által hazánkknak adott pénzbeli segítség kitesz 1 millió 352 ezer aranyat és 30 ezer forintot. Ami, tekintetbe véve a pénz akkori értékét, valóban óriási összegnek mondható és bátran lehet állítani, hogy Európa egyetlen népére sem költött a pápaság annyit, mint a magyar nemzetre. Hát nem legnagyobb jöltevéje a pápaság Magyarországnak, hát nem a magyarok atyja a pápa?

Pedig hát ez még nem is teljes jegyzéke a pápák pénzbeli adományainak, mert a történelem még sokkal többről tud.

Hát még az az óriási erkölcsi befolyás, amelyet a pápák Magyarországnak a török hódoltság alól való felszabadítása érdekében latba vetettek. Immár könyveket írtak erről. Tényekkel döntötték meg azok silány rágalmait, akik a nemzeti érzületet akarták megmérgezni és megcsontosodott pápagyűlöletükre eszközül felhasználni. Hazudhatnak ugyan, de ennek a becsületlen magyar nemzetnek közérzületét megvesztegetni nem lesznek képesek. Mert melyik magyar hazafi az, aki ne indulna meg a könyekig, olvasva III. Kallixt pápának Szilágyi Erzsébethez írott levelét, afeletti örömben, hogy fiát, Hunyadi Mátyást a nemzet magyar királyllyá választotta meg? Ime ide írunk ebből egy részletet: „Istent bívjuk tanubizonyásául, szeretett lányunk! — ezek a pápa szavai, — mily igen súlyos volt fájdalmunk, midőn az országban keletkezett visszavonások és zavargások folytán fiadat, és a Krisztus dicső emlékü bajnokának házat oly viszonyu csapások és bajok érték. Hanem jöllehet e nagy veszedelmek által bázadnak fénye elhomályosodni látszott, mindíg az a biztos remény táplált, meg is mondtuk előre nyilván, hogy a mindenható Isten, az igazságos és könyörületes bíró nem engedheti, hogy gyászos

sötétségben lesujtva maradjon a János háza, hanem föltámasztandja azt, és világhírű fényébe és kitűnőségébe visszahelyezzen. Beteljesedett jó szavunk, és láttuk, mint fordult meg Isten titkos végzése szerint a dolog, midőn ugyanegy időben dicső fiadat Mátyást, királyllyá, Mihály fivéredet pedig az ország kormányzójává választották, miben kétségkívül a halhatatlan Isten esodálatos hatalmának nyilvánulását szemléljük. Kimondhatatlan örömünkre szolgálnak mindezek; részint a közjó miatt, mely a kereszténységre hasonló választásokból származik, midőn a hit ily szorongatott időben két oly hatalmas előharczost nyer, — részint érdekklődésünknel fogva, kik éjjel-nappal aggódunk a ker. hit miatt, melyet a legváltóságosabb veszélyek közt láttunk. Most elenyészett minden izgatottságunk; és a feltűnt fényesség eloszlalni látszik a világ hályogát, amiért Istenünknek, mindezen jók szerzőjének hálat mondunk. És mint hogy magának a királynak és kormányzó-nak már irtunk, üdvözölvén őket szerenesés megválasztatásuk alkalmával, és buzdítván őket a szent kereszt háborújának folytatására . . . szükségesnek láttuk ezeket neked is megírni, saját magunk és a Te vigasztalásodra; mert kiváló szeretettel vagyunk hozzád.

Sokat irt ugyanis dicséretes buzgóságról, érettünk és az apostoli szentszék iránt lángoló hűségéről és a szent hit iránt való odaadásról kedves fiunk, a szent Angyalról nevezett bíbornok, az apostoli szentszék követe. Ez okon örvendezünk veled a felett, hogy oly fiut szültél, és oly testvért bírsz, akikbe a kereszténység legfőbb reményét helyezi, azután az Urnak ajánljuk áhitatodat és buzgóságodat, és intünk, hogy fiadat és fivéredet, kiknél okosságod nagy súlylyal bírhatatósan buzdítsad a keresztény hit e nagy művére, a keresztes háboru folytatására, hogy férfiasan harcoljanak a kereszt ellenségei ellen, hogy mint Hunyadi János dicsőségének igazi örökösei szilárd lélekkel utasítsák vissza a kegyetlen török minden ajánlatát.“

Ime mily atyai szavak attól, aki atyai szívre valló eslekedetekkel támogatta e sokat szenvedett baza ügyét a legnagyobb csapások idején.

Méltó és igazságos dolog ezt felújítani XIII Leó jubileumára, hiszen a pápaság örök, csak az eszme földi képviselői változnak; s méltó, hogy az unokák kegyelete fénykörrel övezze annak homlokát, akire szintén el lehet mondani a halálra várt Jákob áldását: „Benedictiones patris tui confortatae sunt benedictionibus patrum eius, donec veniret desiderium collium aeternorum: fiant in capite Joseph et in vertice Nazaraei inter fratres suos.“ — Gen. 49. 26.

Forster János.

A pápaság története.

Három szó az egész, s e három szóval eléggé jellemezhető az a nagy történelmi élet, melynek tudományos megírására nem volna elég két emberöltő. Fájdalom, szenvedés, vértanui halál . . . Ez a pápaság története. Három vonás csupán, s egy világintézmény óriási képét még is megkapó alakban domborítja ki. Vásznonra tenni — talán csak egy Rafaélinek lángelméje volna képes; leírni pedig ugy, mint az kiszínezi a vallási képzelem, szinte lehetetlen. A lélek fájdalma, az élet szenvedése és a vértanui halál gloriája nem is önthető hideg betűkbe.

Olvastam egy rövidke allegoriát, melyben az egyháztól remegve kérdik kised gyermekei: „Oh anyánk, de régen ütnek! Isten talán örökre elhagyott? S még ha csak nébnapján; de anyai század óta! . . . Hullamok háborognak, szelek tombolnak homlokod körül; hab- és vibarkorbácsoltan hányattatol; nem félsz, hogy elmerülsz? . . .” Az anya így felel: „Gyermekeim! meg nem ütöközöm ennyi viszontagságon; megszoktam ezt én már bölesőmben. Támadó ellencim üldözték ifjú koromban. De mire mentek? . . . Oh e támadások ne háborítsanak, fiaim! Nézzetek régiségemet, tekintsetek meg ősz fürteimet. A sok kínzó üldözés után nem tisztos aggokort értem-e? Bár szüntelen hányódni látszom, a mindenható kéz, mely támogat, nem enged elmerülnöm. . .”

A nagy Bossuet megragadóan rajzolja az egyház fennállását ez allegoriában. Csak azt felelte el megjegyezni, hogy ez a sok üldözés leginkább a pápaságot érte, s pályafutásukhoz annyira hozzá tartozik, hogy a nélkül egyetlen egynek sem lehetne életét megfejezni. Mintha csak az lenne hivatásuk, hogy szent vérik a fájdalom tüzevel s a szenvedés könyzáporával mossa felére kiengesztelhetetlen bűneit a pogány Rómának, melyet „silva frementium bestiarum et turbulentissimae profunditatis oceanus”-nak nevez a történelem.

Hatoljatok csak vissza a képzelem szárnyára a keresztény ősi időkbe! Költői ész sem csinálhatna fenségesebb historiát. S miért? Mert itt testesül meg a fájdalom, e kör eszményíti meg a szenvedéseket s a mártíromságot a csodák ereje jut-tatja páratlan győzelemhez.

Három század porát veri fel az emlékezet szele. Földalatti üregek nyílnak meg előttetek, — némak, sötétek, mint a mohlepte sírok. Nincs bennük különbség éj és nap között. Egyik felében az ősi hit — a katakombák szelleme virraszt, másik felén fegyveresörtetések verik föl a lelkeknek csendes álmait. Bennebb egy kis imádkozó csoport, melynek szemére álom nem borul. Viaszgyertyák égnek előttük füsttel, gyenge világgal. Ott látjátok a serdülő ifjakat s halvány hadjonok szűzi tekintetét; ott láttok felnötteket — férfi erőben, s tisztos fejeket — az élet soha fel nem olvadó telével.

Szent Pétertől — szt. Melehiásig, 42—314-ig tart e korszak, s az egyház harminczkét fejedelme közül harmincznek vére festi pirosra a pápai széket; kettő pedig a száműzetés gyötrelmei közt tér vissza ősei szelleméhez.

Nagy Konstantin a milviusi hídnál legyőzi Maxentiust s ezzel a kereszténység világalomra jut. Az egyháztörténelem pedig belép második korszakába. N. Konstantintól — N. Károlyig, 314—763-ig hatvankét pápa van. S bár az evangelium császári trónon pihen, — mégis tengernyi vér és köny áztatja meg a biborköpenyt. Az egyház önmaga szüli ellen-ségeit. Kebeléről elszakadt eretnekek támadásait kell visszavernie a pápaságnak. A vandálok Rómába törnek, kincseit elrabolják, felperzsélik az építészet remekeit, s mindezek N. Leó érzelmekét megtörik.

Vigiliust hajánál, szakálánál fogva burezolja el az ol-tártól, melyet dicsőült arcczal átkarol. Ezekre jön a keleti császárok büszke törekvése: aláadni a pápai széket s Bizán-cba tenni át a szellemi centrumot. E célra a pápák élete ellen egymásután szövik az összekütvést. III. Istvánt majd törbe ejtik; s tervük dülöre megy, ha a pápa riadót nem kiált, mely az Alpeseken át Pipin fülébe jut.

De mindez csak a második lépés a szenvedések Gol-

gotáján. Az igazi küzdelmet még ezután kell átélniök. N. Károlytól V. Károly eszászárig, 763—1519-ig tovább folytatódik a pápák láncolata — százon jóval fölül. S mindenik elmondhatta magáról: „nunquam mihi defuit hostis.” A szaracénok kirabolva és meggyalázva szt. Péter templomát — IV. Gergelyt saját palotájába zárják. V. Leó életerejét a börtöni levező emésztí föl, hová őt Kristóf ellenpápa záratta be. X. Jánost őrizet alá téve megfojtják tulajdon vánkásával. XIV. János ellen lázadást szít Bonifác ellenpápa, bebörtönözteti az Angyalvárba, hol éhség és nyomor vet véget küzdelmes életének VII. Gergely, kit lángesze és szentsége hiába védett, „dilexi iustitiam” híres mondásával adja vissza lelkét az Urnak Salernóban. II. Lucius, midőn a demokratikus Arnaldisták zendülését akarná elfojtani — a Capitolium előtt kö sebzí meg, s mint a pápai jogok bátor harczosa nyeri el a vértanui pálmát. IX. Gergelyt a fájdalom lesújtja, midőn látja Rómának felgyújtását a saracénok által, kiket II. Frigyes támogat.

IV. Sándornak vitérből száműzetés hozza meg a szabadító halált. V. Kelemennel a hetvenéves avignoni fogság nehezedik a pápaságra. VI. Orbán Rómába ugyan visszatér, de a nagy nyugati egyházszakadás borzalmaival lelke elborul.

V. Károly után a megpróbáltatás más alakot ölt. Kard, méreg, börtön helyett erkölcsi fogság, megaláztatás. Még csak VII. Kelemennek kell megérnie azt a gyalázatot, hogy ostrom alá vegye Bourbon, Károly szövetségese protestáns legioival s Luthert pápának hallja kikilátatni Szt. Péter templomában.

V. Sixtus vérző szívvel látja az egyháztól elszakadni Németországot, Svájcot és Angliát. S nemsokára aztán a Jansenismus és Gallikanismus nyílati földik be a szellemi láthatárt.

A XVIII. és XIX. század már az állami hatalom fegyverével lép fel Isten ellen. Páris, Madrid, Nápoly, Bécs, Berlin utczáin a pápai tan szabadon többé nem prédikálható. A pápai hatalom egyik töerét akarták vele elmeztetni. XIV. Benedeknek szíve elszorult, midőn az istentagadó Voltairet százada az új pogányság fejedelmének megkoronázza, Napoleon a rettegett felforgató 1798-ban VI. Piusz rablánczra fűzi, ki mint fogoly hal meg Valencziában. VII. Piusz a hitetlenek tapsai közt szintén foglyul ejti 1809-ben, s fontainebleaui fogságában felemészti a szörnyű gondok. Mindenki tudja azt, hogy IX. Piusztól elrabolták a világi hatalmat s koporsóját kövekkel megdobálták. XIII. Leó szentséges Atyánk sorsa sem kedvezőbb. Megválasztatása után félve az ellentüntetésektől, nem a Lateránba, nem Szt. Péter bazilikájában, a mint tervezve volt, hanem a Sixtinabankoronáztatja meg magát. Holnap lesz épenlő esztendeje annak, hogy pápává választott, de megfösztvá mindenétől, a Vatikánban vesztegár alatt tartja az állami önkény, melynek megtámadásait néinán kell viselnie.

Fessem-e tovább e képet, melynek alapját három főv-násban véltem lerakhatónak? Nem! Belátom magam is, hogy tollam alatt a színezés egészen elmosódik. Beszéljenek inkább a katakombák, várak, börtönök, az idegen — számkivetésre szánt vidékek, s azokból megértitek a pápaság élettörténetének titkait. Szólatársattok meg a vatikán stanzait, loggiait: hány büfötte arcot láttok idáig? Avagy kérdjétek meg a gőnyörű festői alkotásokat, a Sixtina páratlan freskóját, az „Utolsó ítéletet:” hány pápa szeméből csalta ki a remény és vigasztalásnak édes könyeit?

„Az arabok regélik, így szól Macaulay — hogy a Gizehben levő nagyszerű gulát a vízőzön előtti királyok építették, s minden emberi mű közül egyedül állotta ki a hullámok ostromát: ez a pápaság sorsa. A nagy árvíz elborította ugyan, de legmélyebb alapjai rendületlenül megmaradtak s a mint az ár elszaladt, ismét megjelent egyedül az elpusztult világnak romjai közt. A hollandi köztársaság megszűnt, oda a velencei nagy tanács, eltűnt a svájci nagy szövetség, a bourbonház, a francia parlament, és arisztokraczia; de a római egyház itt áll előttünk változatlanul.“

Valóban diadallal került ki a pápaság 2000 éves küzdelméből. Kétszázötvenkilenc pápa volt idáig. Ebből 40-nél több száműzetett, s 130-nál több forradalom dült már ellene.

De azért a római pápák hatalma él, ragyog, talán még fényesebben, mint bármikor. S e hatalom miként egy óriás gyökér millió szálaival, kiágazik az egész világra. Némely helyen szabadon engedik nőni ágait, más helyt meg-meg nyesisik — de a hol vissza akarják fojtani, elhuzódik kevés időre a jobb érzelműek szívébe, a lelkek titkos czelláiba, miként a fa, ha törzset nem hajthat fölfelé, a föld alatt tenyészik, a míg megvastagodva kitör onnan, s a földdel együtt égne emelkedik.

Róma a világ központja. A régi birodalmaknak romjain újak keletkeznek, de Róma hatalma ma is a régi.

Csupán urat cserélt, világi helyett, szellemi; korona helyett, tiarát. Míg a régi Romának politikai hatalma dirigálta a többi népeket, addig az új Róma fejedelme észrevétlenül uralkodik a lelkek birodalmán. A pápa vigasztalja meg az üldözött püspököket, a népet oltalmába veszi, a forradalmi kitöréseket megostorozza, a szenvedőket megcsókolja, az elnyomottak bilincseit földolja, s a bakókat megreszketteti. Sokan emlékeznek még azon fogadtatásra, melyben XVI. György Miklós ezárt, az oroszok mindenható urát részelteté. A czár fél Európának birtokosa büszkén, gögösen ment fel a Vatikán lepesőzetén. S mikor kijött a dolyfős ur, sápadt volt és levert. A kath. lengyelek üldözőjét megörte a pápa alázata. Először halva tán az igazságot, minden szó szívéen talála.

Azt mondják, az egyiptomi gulákban, hová a Faraókat szokták temetni, az eltévedt buza szem nem porlad el. Életereje a rothadó anyagban is ágyat keres, honnan újból kinő ezredek mulva is, s magasra hajt kalásza. Ilyen a pápaság hatalma: örök, eltörölhetetlen. S ezzel kezdem megérteni életük egyformaságának logikáját. Fájdalom, szenvedés, vértanui halál tesz halhatatlanná. Balsors, fájdalom az erényhez fűz, a szenvedés köveiből zsámoly alakul, mely ég felé emel; a vértanúság pedig babért ton erényeinkből, hogy azt a tulvilágon fejünkre tűzze. Most már elmémben is szépen összekapcsolódik az a két nagy szélsőség, melyeknek egyik felét az élet szenvedése teszi, másikat pedig a fenmaradás, az életülhetlenség glóriája. S így a három fővonathoz, melyekből elkészítém a pápaság történetének halvány vázlatát, — nyugodt büszkeséggel bizom meg a negyedik jellemző vonást is — a halhatatlanság fényes jegyét.

Féjér Gerő.

XIII. Leo pápa megválasztatása.

(Epizód az utolsó konklavéból.)

IX. Pius halálának híre egészen váratlanul nyomasztó, aggasztó érzést ébresztett s épen azon hatalmas fenső kö-

rökben, amelyekben erre az esetre évek óta vártak és készültek. Schol sem tűnt föl ez annyira és a sötét büntudat bénító hatása alatt schol sem erősebben, világosabban, mint a fejedelem rab porkolábjainál. Az olasz kormány még jóformán az egy hónappal előbb kimúlt Victor Manó és Mirafiore grófnő ügyeivel bajlódott, midőn 1878. febr. 7. esti öt óra-kor az alkonyra intő Ave-harangszó hirdeté, hogy a nagy pápa kiszenvedett. Letűnt a nap, amelynek tisztá fénye, áldó melege elárasztá a világot. Meghalt a mamertini börtönök utóda, mint fogoly a nélkül, hogy a szabadító angyalt hosszú viszontagságteljes életében, fény és dicsőség, üldözés és rab-ság között lefolyt uralkodása miatt láthatá volna. . . .

Most az összes katolikus világ figyelme a pápaválasztás lefolyása felé irányult.

Huszonnyég ágyu volt felállítva szent Péter piaza és a vatikán körül, midőn a bibornokok a konklavéba felvonultak. Ebben nyilvánult a kormánynak bizalma önmaga és hódó ata a biboros testület iránt. Ezzel akarta biztosítani a választás függetlenségét. Ihan az a százhusz tűzér, aki oda-rendelve volt a gyilkoló szerszámok mellé őrizetül, nem tud-juk miképen állhatott volna ellen az egyhamarjában összefu-tott forradalmár seregek, ha ez a pillanat kedvező voltát felkasználva, és a kormány készséges oltalmának fegyvereit, jól előre láthatólag, kéznél találva, épen a vatikán ellen fordította volna. Midőn az óriási néptömegben az angyal-hi-don ávonulánk, a borgó vecehion túl annyira összeröplődött a tömeg, hogy a koesi csak lépésben haladhatott. A legtar-kább nép, kor, nem és rang szerint volt itt összegyűltekezve. Kivánesian kandikáltak be a zárt koesi ablakain s jellemző, hogy a legtöbb tiszteletteljesen kalapot emelt, amint észre-vette, hogy a koesiban bibornok ül. A kuria bibornokai, száma harminecznyolcan, már eleve elhelyezkedtek a vati-kánban: a külszögi bibornokok délután négy óra felé in-dultak a vatikánba. Midőn sokszoros megállapodás után, a tömegem áthatolva, szent Péter terén túl, a vatikán tulsó ol-dalához érkezének, egyszerre szembeötölt az őrizetre kiren-delt katonaság. E helyről a polgári elem teljesen ki vála zárva. Megérkezvén a Damasus-udvarba, amely a maga nem-be szokatlan képet mutatott, mert az óriási udvar tele vala szekerekkel, máhakkal, butorokkal, szőnyegekkel, ládákkal, — egy csoportot pillantottam meg, amely élénk beszélgetés és taglejtések között sokat jelentőleg irányzá figyelmét a külső téren elhelyezkedett tűzérég felé. A széles lepesőkön, esarnokokon és folyosókön még a svájci testőrök állottak, fent a sala régiában a polgári őrség, a legbensőbb termekben a pá-pai nemes testőrök. Egy óra mulva ezeknek híre ham-va sem volt. Mind levonultak a konklavéhoz nem tar-tozó helyiségekbe. Bent a konklavéban összesen csak kétszáz ötvenketten valánk; a bibornokok hatvanegyen; a konklavisták, valamint azok szolgálai ugyanannyian, és a többi szol-gálattevők és eselédek. Midőn Chigi herezeg a konklave mar-salija letette az esküt — a szertartás végével elhangzott a paranasszó: „extra omnes!“ — febr. 18-án déltar, hat óra-kor Pecci bibornok-kamarás a sala régiából nyíló ajtót, az egyetlen, amelyen át a konklavéba belépni lehetett, be-lülről, a konklave öre és marsalija Chigi herezeg kívülről bezárta — a konklavé megkezdődött.

A konklave egész jellege elárulta ama harmicz bibornok véleményének alaposságát, akik az előzetes tanácskozma-nyokban amellet szavaztak, hogy a pápaválasztást Olasz-országgon kívül, idegen földön eszközöljék. Komolyan szóba jött Spanyolország, Anglia és Bajorország. Ezt a véleményt osztotta Pecci bibornok-kamarás is. És jellemző, hogy a Ró-mában maradni kívánó bibornokok, száma csak heten, épen azok valának, akik a választás könnyű és gyors lefolyása iránt a legkevesebb reményt táplálták. A külföldi biborno-kok megérkezése változtatott e felfogáson, mert kettőt biz-tosítani látszék: a választás függetlenségét és gyors ered-ményét; de azért nem oszlathatta el teljesen amaz aggályo-kat, amelyeket a helyi viszonyokkal és körülményekkel kü-zelebből ismerős bibornokok nem minden ok nélkül táplál-

hattak. A konklave készen volt minden eshetőségre. Ha a kormány, amelyről minden sértés nélkül a perfiditást feltételezni lehete, eddig mindenben egyházellenes politikát követvén, dédelgetett csöcselékének szabad kezét enged, s a mint eddig tévé, titkos utakon, móddal a vatikánra szítja zsoldosait; ha az ellenséges indulatú sajtó első dermetségéből föleszmélve, szokott fegyvereivel megkezdi a harezot a konklave ellen, — mindez könnyen lehetséges, — beláthatlan események jövednek létre. Bátorság, elszántság, mindenek fölött pedig erős bizalom a Gondviselésben kívántatott arra, hogy egy erélytelen, megbízhatlan kormányán szemben, könnyen félrevezethető, és fanatizálható tömegektől körülvéve, a netán kilátásba helyezett európai védelem elkésésének biztos tudatában a katolika egyház választó-fejedelmei egyetlen épületben, párányi őrségtől oltalmazva összejöjjenek, hogy egy új círcenci Simont válasszának. Ezen alapos aggálynak tagadhatlan befolyása volt a választás menetére.

Amíg kiűnt a politikai világ részben közömbös, a társadalom pedig várakozó állást foglalt el a pápaválasztással szemben s a diplomácia hivatalos közegei csak egyet hangoztattak untalan, hogy békeszerető, szelíd és engesztelékeny pápa válasszassék, aki európai tekintélyével, mindig fennálló nagyhatalmi befolyásával egy európai politikai egyensúlyt, mint a kedélyeket nem fogja háborgatni: addig bent a konklavében a véleményeltérések természetes hullámzásai már az első napon lecsillapodtak. Vélemény több volt: de meggyőződés csak egy. És bebizonyult most is, hogy a véleményben erő, a meggyőződésben hatalom van, amely legyőzi az erőt. Az első nap délelőtti e tekintetben teljesen átváltoztatta a konklave jellegét. A személy körül váratlan gyorsasággal, feltűnő határozottsággal történt megállapodás, olyannyira, hogy valónak látszék Ferrieri bíboros ama megjegyzése: ez nem lesz electio, hanem inspiráció! A francia bíbornokok Bilio felé hajoltak, akit egyszer IX. Pius így mutatott be a párisi érseknek: „Ecco il mio successore!” A spanyolok az előtűnt igen kedves emlékből élő, nagy rokonszenves és tiszteletnek örvendő Franchi bíbornok körül sorakoztak: ezek az osztrák, valamint magyar bíbornokok már az első napon egyesültek egy harmadik érdekében, akit, az első olasz bíbornokok többsége is IX. Pius utódjának kiszemelt.

Azt mondták, — ám szabadon kételkednünk e mondás helyességében, — a pápaválasztás gyors és szerencsés lefolyását jelentékeny mérvben elősegítette a papabilesek esékély száma. Ellenkezőleg: soha nem volt még konklave együtt, amelyben oly nagy számban lettek méltók és arravalók a pápai tiarára. IX. Pius életében bizonyos időrend szerint szerepeltek, úgy a közbeszédben, mint a vatikán termeiben a nagy pápa praesumptiv utódai. Sixtus Riario-Sforza, a nagy nevű nápolyi érseket egész élete végeig IX. Pius utódának tartották. Ot követte Panebianco, a kiről egy régi jóslat hangoztatta, hogy a hármast tiara örököse leend. Csak Antonelli bíbornok halála után jött számításba Pecci Joákim bíbornok, akinek mint püspöknek, nagy híre volt; pápai életkorral is bírt, mert immár hatvannyolcz éves volt, tehát nem ígért hosszú pontifikátust, de egész multja, eddigi szereplése, jelleme, tehetségei, lelki tulajdonai mint egy egészséges tudós és szent aszkéta jellemének körvonalai teljes biztosítékot nyújtottak arra, hogy úgy a jogfentartásnak, mint az engesztelékenységnek, úgy a jogos hareznak, mint a békének pápája lesz. Már az első szavazásnál, amely egy formahiba következtében mint próbaszavazás tekintetű, a bíboros testület meggyőződött arról, ki létszen közülök a Szentlélek kiszemeltje.

Megható vala a jelenet, midőn délután 1 óra felé a sixtina-kápolna ajtaja megnyílt s a bíbornokok egyenként kiléptek. Minden arczon bizonyos elégedettség kinyomata vala észlelhető. A bíbornokok a sala régiában egyes csoportokat képeztek, csöndes majdnem suttogó beszélgetésbe merülve. Midőn Pecci bíbornok Bartolini- és Franchitól kísérve elhaladt közöttük, valamennyien félreléptek és hódoló tisztelettel utat engedtek. Pecci bíbornok magas, szikár alakja némileg megtörtnek látszék. Különbön is feltűnően halvány, majdnem fehér arcán lá-

zas izgatottság mutatkozott. Többször megállott; halkán, alig hallhatólag beszélt, utóbb, mintha futni, menekülni látszott volna, közelben álló konklavistáját hívá magához, ahhoz néhány kérdést intézett s azután távozott. A bíbornokok között most fesztelenebb társalgás keletkezett, amely fölöttébb jellemző alakot nyert a rövid és nagyon is egyszeri ebéd vétele után. Ezt az időt a bíbornokok legnagyobb része arra használta föl, hogy egymást fölkeressék és ügyeikben kölcsönösen tanácskozzanak. Amit ekkor az egyes czellákban beszéltek, arról csak a végeredmény adhat némi sejtelmet; de a mit az első választás előtt a Damasusudvar mutatott, az a helyzetnek igen hű képét nyújtá. Itt láthatuk különböző csoportokban azon bíbornokokat, akiket az előzetes megegyezés a pápa személyében és a tántoríthatlan ragaszkodás választottjukhoz, párttá egyesített.

Három-négy csoportban valónak ott, élénk beszélgetés között fel s alá járva, meg-megállva. Randi, Oreglia, Monaco, Borromeo és még néhányan, akikhez utóbb di Pietro csatlakozott, a vér és nemzetiség jellemző hevével formaszertü vitában voltak, míg a főbejárathoz közel a három kiváló kuria-bíbornok az angol Howard, a német Hohenlohe és francia Fal-loux társalognak egymással. Az idegen bíbornokok közül egy sem mutatkozott a Damasus udvarban; valamint nem voltak ott azok, akik a választás gyors és szerencsés lefolyására leg-több befolyással bírtak, ugyancsak Bartolini, Franchi Bilio és Manning. Bilio azalatt, mint később tudvaló, sora járta ama bíbornokokat, akiket ő rá szavaznak, és iparkodott őket megnyerni Pecci számára. Viszont Pecci bíbornok szüntön törekedett az ő rá szavazókat erős meggyőződésükben megingatni, hivatkozva némely fogyatkozásaira. De egyik sem tudott eredményre jutni. A szavazókat nem lehetett elhatározásuk megváltoztatására rá bírni, sőt Pecci bíbornok vonakodása még többeket vonzott köréje.

Midőn délután fél négykor a szertartás-mesterek jelt adtak a következő választási ülésre, a bíbornokok megindultak konklavisták kísérétében a sixtina-kápolna felé. A véletlen úgy hozta magával, hogy a sala-ducaléhoz vezető folyosón éppen Pecci bíbornokkal találkoztunk, akit tiszteletteljes távolban konklavistája kísért. O Eminenciája a bíbornok hercegprímás Peccéhez hajolva, halk beszélgetést kezdett. Két szót tisztán kivettem e beszédből — papa eris! Midőn a sixtina-kápolna ajtajához értünk, O Eminenciája felém fordulva, néhány szót intéze hozzám, amelyből mindent megértettem. Pedig akkor még negyvennégy bíbornok volt, aki nem szavazott Peccére; a legközelebbi szavazás azonban tíz szavazatot hozott Peccének, a szavazást nyomban követő accessus pedig újból nyolcz szavazatot. Ez volt a formaszertü első szavazás és már ennek alkalmával harminczegyszer húzták ki Pecci bíbornok nevét a szavazókat rejtő kehelyből. Tehát csak hét szavazat hiányzott, hogy pápává választassék.

Ennek folytán még azon napon este a szükséges rendelkezések megtörténtek a következő napra, amelynél bízosan remélni lehetett, hogy IX. Pius utódja meg lesz választva. De ezek a rendelkezések nem történhetek minden zaj és baj nélkül, ha meggondoljuk, hogy még a vatikánban, a világ és legnagyobb palotájában, amelyben van tízenegyezer szoba, ezerkétszáz konyha, huszonkét udvar, tömérdek terem, kápolna, folyosó, csarnok — nagyon szűken voltak a konklave tagjai elhelyezve, úgy, hogy például Guibert párisi érseknek lakosztályul egy sötét, hosszú, nyitott folyosó jutott, amely spanyol-fallal három részre volt osztva, a folyosón pedig folyton jártak kelték; Benavides bíbornok és keletindiai patriarka szobájába felülről, egy széles nyitott csarnokról akár egy csoport ember benézhetett, még csak be sem volt függönyözve; Nina bíbornok lakott egy sötét kicsiny kamrában, inasa pedig kűnn az ajtó mellett spanyolfal mögött. Pecci bíbornok lakosztálya éppen a IX. Pius által lakott s most elzárt szobák fölött volt. Midőn tehát Simeoni bíbornok, a vatikán praefektusa kiadta a rendeletet, hogy a pápai lakoszobákat holnapig kellő rendbe hozzák, a kőművesek, kár-

pitosok, asztalosok legott munkához fogtak, és ott zakatoltak, kopácsoltak, dörömböltek egész másnap hajnalig, éppen Pecci bíbornok lakosztálya alatt. A nagy leiki és kedelyi izgalmakhoz, amelyek Pecci bíbornokot igen természetesen már előbb kimerítették volt, még hozzájárult egy kiűző fogfájás, a lélek nagy küzdelmei közé a test szenvedése, ezek fölé még az egész éjen át tartó zaj, lármá, amely egy percnyi nyugalmat, pihenést is lehetetlenné tett, — bizonyára olyan faktorok, amelyek még a legerősebb, legerősebb leiki és testi szervezetet is próbára tehettek. Alig volt pápa, aki a megválasztatása előtti éjén ilyen gyötrelmek között töltötte volna el. Pecci bíbornok kénytelen volt éj közben fekhelyét feleselőni előbb házi papjával, utóbb még inasával is, de e esérének nem volt semmi haszna. Az átmatlanul, kínosan elöltött éj után másnap a bíbornok arezán olyan feltűnő bágyadság, levertség és kimerülés mutatkozott, amely mindenkit meglepett; de a legtöbb a kiűző éj gyötrelmeiről tudomással nem bírva, annak igen természetes okát az elmulatban és bekövetkezőkben kereste. Ez az éj, mint azt Pecci bíbornok utóbb maga mondá, élete legkínosabb éje volt. Az ártatlan rabnak, aki halálos remegés között várja a hajnalt, amelyen ítéletét fogja hallani, az ilyen éj midőn már csak egy-két óra választja el a lét és nem lét, a szabadság és börtön, a nyugalom és szenvedéstől, nem lehet idegrázóbb, kínosabb, mint Pecci bíbornoké, aki érzé, hogy Isten hívja őt, hogy fiának képét és keresztjét viselje a földön. Midőn másnap mise után 10 órakor a bíbornokok az utolsó választásra a sixtina-kápolnába indultak, Pecci bíbornok különben erőteljes, egyenes magas alakja, szép hordású feje, összeesettnek látszik. Vonatott lépésben, lecsüggesztett fővel haladt előre. „Tanquam ad occisionem ductus!” Midőn a kápolna ajtaját az utolsó bíbornok után kívülről a kápolna kulcsára bezárta, már nem sejtettük, de tudtuk, hogy az csak már az új pápa előtt fog újra megnyílni. . . .

Már dél felé járt az idő, midőn a sixtinakápolna ajtaján belül zörgetés hallatszik. Ez vala a rendes jel az ajtó kinyitására. A kulcsár valahol kóborol; időbe került, míg előjött. Mindnyájunk szívét a remegés, aggodás, öröm és remény érzelmei futották át. A megnyílt ajtó küszöbén Pellegrini bíbornok állott, aki Pecci bíbornok konklavistáját hívta elő. Legottan tudtuk, hogy a végeredményes választás megtörtént. Egyszerre mint futótűz terjedt el a hír — a pápa meg van választva. A folyosókon, csarnokokban, termekben szétszórt konklavisták frenetikus zajjal rohantak első s nyomultak az ajtó felé. Kevéssel utóbb Howard bíbornok szól ki az ajtón, s a zajongó tömeghez csak e szót intézte: „Leo-ne!” Ez egyetlen szóra zsvajj keletkezett: az olasz vérmérséklet egész tűzével elő tört. A szolgálattevő papok, kamarások futottak ide, oda; mindnyájunkon leirbatlan lelkesedés, lázas nyugtalanság vett erőt, amely csak akkor esilapodott, midőn Monsignore Cataldi, szertartás-mester, a sixtina-kápolnából kilépve, szenatori hangon felhívta a külvöket, hogy helyet engedjenek a menetnek. A menet néhány perccel utóbb megindult, élen az agg Caterini bíbornokkal, hogy a pápaválasztás eredményét formászerűleg kihirdesse. A külvöknök legnagyobb része követte a festői menetet a benső loggiáig, amelynek elzáró falait az előtűző költészek egy pillanat alatt ledöntötték: ott azután elhangzottak a világra szóló szavak: „Annuntio vobis gaudium magnum: habemus Papam Eminentissimum ac Reverendissimum Dominum Joachimum Pecci, qui sibi nomen imponit Leo XIII.” Néhány perccel mulva e szavak elhangzása után megkondultak Róma városának összes harangjai, legelsőbb szent Péter bazilikájának óriás harangja, jelentvén a keresztény világnak, hogy az egyház feje meg van választva.

Negyvenegy szavattal lett Pecci bíbornok pápának

megválasztva, és ezt a nagy többséget a második szavazásnál nyerte, amelynél, éppen úgy mint IX. Pius megválasztásánál, már nem volt szükség hozzájárulásra. A választás ilyen gyors és váratlan lefolyása fölött az öröm oly leirhatatlan lelkesedést keltett, hogy az ő természetes szabadságában néhány pillanatra nemcsak a rangkülönbözet határait, de sőt a szigorú udvari étiquette szabályait is figyelmen kívül hagyá. Midőn XIII. Leo pápa hóféhér ruhájában, még féhérebb arezával, némileg ingadozó léptekkel a sixtina-kápolna ajtaján kilépett, a sala-ducaléban összeroldott konklavistákat semmiféle tekintély, parancsszó nem vala képes visszatartani attól, hogy a pápa fenségesen kimagasló alakjához hozzá ne rohanjanak és elragadtatásuk hevében tiszteletök és hódolatuk esőkjáival el ne áraszzák, ott, ahol érik. Egy pillanat alatt a pápa alakja elveszett az őt körülölelő, éljenző, rivalgó tömegben: kezeit ragadták meg, ruháit esőkolák! E minden határon túlesapó, a tuláradó szív egész melegéből jött üdvözlés első pillanatban a pápát is annyira meghatotta, hogy mozdulatlan állott. Az előtűző bíbornokoknak csak ügyetlenséggel sikerült a pápát a tömegből kiszabadítani, aki maga körül tágabb kört nyervén, most áldásra emelé kezeit. Mindnyáján térdre borultunk és fogadtuk az új pápa első áldását.

Az alatt a konklavéhoz vezetők bejáratok falai ledöntöttek, s a főbejárat ajtaját megnyitották. Az első, aki belépett, Chigi herceg volt, a konklave marsallja, akinek előjogaihoz tartozik legelső tenni hódolatát az új pápa előtt. Midőn a harangzás az örök város lakóinak a pápaválasztás befejezését jelenté, rövid félóra alatt közel hetvenezer ember gyülekezett össze a szent Péter-téren. Az óriási tömeg még akkor be nem mehetvén a bazilikába, mintegy hálámzó, zajgó tenger gomolygott a téren és egérvölj éljenzés felhatott hozzánk a vatikán negyedik emeletére, ahonnét, a szédítő magasságból a nyüzsgő, mozgó embertömeg mind egy feketé tenger tünt föl. A vatikán csarnokai, habár a legszigorúbb ellenőrzés mellett lehetett oda belépni, rövid idő alatt megteltek Róma ősi arisztokracziájának színével, javával, hosszú fényes sorban jöttek a nagyhatalmak követői, diplomaták, főurak katonák, prelátusok, a római ősi patriciusok ragyogó fényes ruházatban, majd a különböző szerzetek generálisai festői öltözetben.

A délután 4 órakor tartott második adoráció végével következett az új pápa első, nyilvános áldásadása. Hajdan világraszóló jelenet, — most, hogy a pápa rab, — még jelentősebb, hatásosabb. Nagyszerűségében leirhatatlan, benyomásai-ban örök időkre feledhetlen volt az a jelenet, midőn XIII. Leo pápa a zsúfolásig megtelt szent-Péter bazilika benső loggiájában megjelent és mint a keresztény kath. viág feje, Jézus Krisztus helytartója a földön, először hangoztatá áldó szavait a kereszténység fölött. Minden szív, minden ajk örömtől repesve üdvözlé a béke és szeretet új tejedelmét. A ki nem tudja, nem érti, mi a pápa e földön, az most, e jelenetben megérthetett mindent. A század erőszakos politikájának áldozata, a jogért rab pápa, ott fent a magasban mint a béke galambja, hóféhér alakjával, áldásra emelt karjaival egy magasos eszme dicsfényében látszik ragyogni. A keresztény kath. anyaszentegyház látható feje, szent Péter utódja, közel két évezredes trón örököse, a világtörténelem központja, ott azon a helyen, abban a pillanatban jelenté a világnak, hogy fölvette keresztjét az isteni Alapítónak s megindult utján vértanú elődeinek.

Masztaghly Ferenc.)*

*) A Szt. István társulat által kiadott 1888-beli Almanachból.

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat. Felelős szerkesztő: ZLAMAL AGOST.

Szerkesztőtársak: BALINTH GYÖRGY, Dr. CSERNI BELA, FEJÉR GERŐ, FORSTER JANOS.

Nyomatott Papp Györgynél a püsp. lyc. könyvnyomdában Gyulafehérvárrt.

A pápaság és a ker. művészetek.

Tizenkilencz hosszú század története sokszor és fényesen bebizonyította, hogy az emberi haladás és művelődés, a művészet és tudomány Rómában, a pápaságban találta meg legbuzgóbb művelőjét, terjesztőjét, védelmezőjét. Mióta az első pápa kiöntött vérével a pogány föld beitta, azóta megszentült minden porszem a hajdani Brutusok, Grachusok, Caesárak és Octavianusok földjén, új eszmékkel és gondolatokkal télt meg a levegő, megkezdődött a nemesebb clevelandi viadala, s a háromszáz évig tartó katasztrófaban a Szentlélek szelid galambja előtt meghátrált a pogány sas. S miő az új élet ez! A szellem kibontja szárnyait a hit esodákat művel: a szeretet jégkebleket olvaszt fel tüzével: még a tudomány és művészet is megtisztult a keresztység vizében s új és nemesebb hajtásokba szökkenve, nemesebb érzést, tisztultabb ízlést kezd hirdetni. E nagy átváltozásnak kiinduló pontja, vezérharcosa a pápaság az ő lelki hatalmával. Csekély forrásokból oceánok gyűlnek össze. A pápák meggyújtják a tudás és művelődés zsiplóit, melyek az idők mérhetlen batarainál itatják a szellemet, s bár tatár, mongol dúlások, nemtelen törekvések s vak ellenszenv nem egyszer megzavarják e vizet, a valódi ker. művészet ma is benne mossák meg szárnyait.

Annál szomorítóbb sokaknak elfogultsága, kik látván, nem látják s úgy akarják a pápaságot feltüntetni, mint a valódi tudomány és különösen a szépművészetek akadályát. Róma az oka, hogy a festészet és szobrászat idejekorán fejlődésnek nem indulhatott, leláncolja a szellemet, mint az Olympos istenei Prometheus, korlátok közé szorítja a művész magas röptét, melyek között a lángelme kiálszik, vagy önmagát emésztli meg. Ily valótlan állításokkal találkoznak nem ritkán, még komolyabb irodalmi tekintetre bivatott művekben is;*) nem is említyén meg azt, hogy bizonyos regény, és téreza író iskoláinak már állandó közbélyévé vált minduntalan ezt a felfogást parodizálni. Akár tudatlanságnak, akár elfogultságnak legyen száleménye ez a balgatag állítás, velünk szemben mind két esetben kemény véd, melylyel szembe kell néznünk. A történelem világánál látnunk kell, igazuk van-e célneiknek, vagy inkább mit és mennyit köszönhet a művészet a pápáknak?

Es ha e szerény tanulmányt a félreértést és gyamsítást eloszlatni, s olvasóinkat a valóról meggyőzni sikerül: akkor jóakaratuinknak ama tudatával bizelgünk magunknak, hogy dicsőséges szent Atyáknak, XIII. Leo pápának jubileumi örömehez mi is hozzá járulni iparkodunk, ki maga is a művészet legnemesebb ágának, a költészetnek bivatott és buzgó művelője.

I.

Mindenek előtt egy általános észrevétel kell tennünk. Mint hogy a ker. hitrendszernek lelke és központja a pápaság, azért úgy kell felfogni a dolgot, hogy e hitrendszer keretén belül minden eszme és kivétel rá, mint principium motrix-ra viendő vissza. Ennél fogva a ker. művészet is, mint e hitrendszernek eszthetikai nyilatkozása, bárhol s bármely közegek által gyakorlatotott, inspiratioját s irányát mindig a pápáktól nyerte. Miként a tóba dobott kőtől megmozgatott hull-

lámgyűrűk egy központon nyerek az erőt a szabályos növekedésre: úgy a kereszténység is szent Péter székétől vitte szét a világba gondolatait és eszméit. A pápák küldenek szét hittérítőket s látják el őket tudománnyal s utasításokkal; a pápákhoz zárandokolnak az új keresztény országok apostolai s tőlük veszik át nem csak a hit drága ajándékát, hanem a Rómában korán megindult műveltséget is. És a mit előbb kell vala említenem, a pápák valának örökösai a pogány művészetnek s mind azon szellemi vívmányoknak, a melyek alapján és segélyével a keresztény művelődés virágozni kezdett. E felfogásból önkényt következik, hogy az összes kereszténység művészetében lényeges részük van a pápáknak, miről megfélekednünk nem szabad. Azonban a pápák sokszor maguk is művészek, a művészet pártolói valának.

A ker. művelődés, mint minden e világon, fejlődésnek van alá vetve. Születését a katakombákban találjuk, a halál és enyészet helyén. Mint a homályban tengődő növény, szintelen és bágyadt ez a művészet; látszik, hogy az szabadság meleg napsugarát nélkülözi. Mind azon által művelődéstörténeti szempontból kiválóan érdekesekek ama jelképes ábrázolások, melyek a földalatti Róma falait tarkázzák, a felhőkbeli kinyuló kéz, hal, galamb, kereszt, az Üdvözítő nevének kezdő betűi valának ama szimbolumok, melyek alá az első kereszténység szelleme rejtőzött. Mégis e itkolozás dacára, nem találkoznak itt a halál borzalmával s a kételkedés félelmével, jegyzi meg Pasteiner.†) Derült hangulat uralkodik, a kedélyt felvidító köitől képek ábrázolják a hit tanítását a lélekről s visszatükrözik a nyugalmat s kibékülést az isteni végzésekkel.

E jelképes ábrákhoz lassankint emberi alakok csatlakoznak s megjelenik a képirás. A rajzot, színezést, a klasszikus festéstől tanulja el, onnan veszi motívumait, mint sz. Domitilla katakombájában, hol felfutó szőlővesszők között Erőszak játszanak, vagy sz. Agnesében, hol a Jópásztor képe formailag emlékeztet a bakot vívó Hermes-szoborra.†)

De nem is történeteltet ez más képen. A pogány festészet alkalmas alapul kínálkozta a keresztény művésznék szimbolikus alkalmazásánál fogva, meg is könnyítette munkáját. Kezd azonban kibontakozni homályából a kereszténység és a képirás is mindinkább távolodik a jelképes elemtől s közeledik a történelmihez. A szentírásból veszi tárgyait s állandó típusokat teremt. Az ösvetségből szereti lefesteni Mózeset, mint a kösziklából vizet fakaszt, Dávid győzelmét, Danicét az oroszlanok között, Isák feláldozását, — míg az újból több nyire párhuzamos kapcsolatokban Lázár feltámasztását, a Jópásztor, a kenyér és bor megsaporítását látjuk gyakorta megjelenítve. Majd szaporodik a tárgy s megtaláljuk Jézust és Máriát különböző alakban; sz. Péter és Pal apostolokat római senator alakjában, nevezetesebb vértanukat, tehát a szorosan vett történelmi képirás kezdetleges nyomait, míg némileg érthetetlenek látszik, hogy a kinszenvedést az ősi keresztény művészek fel nem használták, sőt a feifesztett Krisztus képe egészen a 7. század kezdetéig elő nem fordul.†)

Ily szép fejlődésnek indult a ker. festő művészet, már az üldözések korában. És a konstantini időkben nagyobb tökéletességre jut, formaérzékben, technikai ügyességben, a

1) A művészetek története, 432 l.

2) Lenyomatban közölve Pasteinernél 43. l.

3) Greg. Turon de Gloria Martyrum. I. l. c. 23.

1. Ide vonatkozólag I. P. Szathmáry Károly: az emberi művelődés története, II. 139 kk. II. s másutt is.

távlat alkalmazásában nagy haladás mutatkozik, pedig szemmel látható, hogy sok tekintet óvatosságra inté a festőket. Így tagadhatatlan, hogy magában az egyházban is emelkedtek fel hangok, melyek a művészetek közül esupán az építészetet tartják üdvösnek, a festészetet azonban és a szobrászatot tiltották, talán épen azért, hogy pogány alapon indult. A concilium illiberitanum (can. 36). ezt a határozatot hozta: „Placuit picturas in ecclesia non adesse debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur.“ *Tertullianus* és *Alexandriai sz. Kelemen* írtaiban is több kedvezőtlen nyilatkozat olvasható ide vonatkozólag. És ha már jeles egyházatyák és zsinatok is könnyen érthető okokból ekként korlátozzák a festészetet, mennyire kellett tartózkodnia a művészeknek e téren az újítástól, eredetibb felfogástól, új jellemképek behozatalától? Mily közel volt a veszély, hogy a szent titkok, a pogányok előtt guny tárgyává tétetnek, vagy hogy még zsenge keresztények közt a keresztény vallásba pogány felfogás vegyül?

S mondom e különben indokolt tartózkodás dacára, a katakombákban megindult festészet az ötödik század közepéig folyton fejlődik bizonyosságul annak, hogy maguk a pápák a fennebi felfogásban nem osztoztak, sőt valamint a földalatti világ művészeit befolyásukkal, tanácsaikkal s talán pénzáldozataikkal is segítik, úgy később is szívesen látják műveiket, sőt a nyilvános templomokban is alkalmazzák előbb mozaik, majd freskó alakjában.¹⁾

Ugyanis *Nagy Konstantin* után a ker. művészet másik ága, a műépítés is megkezdődött s úgy látszott, mintha a mit időben veszített, azt szorgalomban akarná pótolni. Csakhamar megszületik az u. n. ó ker. basilika, mely külsőjére nézve egyszerű ugyan, de benne értékes eszközök, arany, ezüst egyházi edények, feszületek, mozaik díszítések találhatók. Ily basilikák épülnek Rómában a pápák gondoskodása folytán, név szerint a szt. Pál basilika, a régi szt. Péter basilika és a S. Mária Maggiore, melyet III. Sixtus építtetett 432—440. Ez utóbbi remek arany és mozaik díszítéssel. Az ó keresztény iezsü basilikák előfordulnak a 8. 9. sőt nálunk a 11-ik században is, de hova tovább helyet engednek a fejlettebb bizanti román és császársági építményeknek.

Sajátságos, hogy az egyház életének győzelmes átalakulásával s a ker. műépítéssel nem járt karöltve a ker. festészet. Mióta a szerenéses kezdet után visszazökkenne, nem tud saját formákat teremteni, elzárkózik a természettől, sőt innen kezelve hanyatlak. Ritkábban is alkalmazzák, az 5. század elejétől inkább a mozaikat művelik, mely virágkorát a 9. században éri el. Művészibb mozaik képirással először Rómában találkozzunk a Konstantin-kriptánál; az 5. századból a már említett S. Mária Maggioren kívül említendők: S. Sabina és S. Paolo templomok e nemű kiesel. A következő században már teljes kifejllettségben jelennek meg csakugyan Rómában a S. Cosma e Damiano. Ennek tárgya a jelenések könyvéből van véve; a középmézöt Krisztus élelmagyságu alakja foglalja el, jobb és bal oldalon Kosma és Demján alakjai pompásnak s az egyik szélén IV. *Bódog* pápa, mint

1) Katakombaszerű földalatti kápolnát hazánkban Pécsen találunk, az Ipolyi véleménye szerint egyetlen fennmaradt műemlék egésznyugati Európában, az olasz földet kivéve, mely maig tanuskodik ama kornak élénk egyházi művészetéről, a IV. századból való. Magy. tört. tanulmányai 17. l. Bővebben Danielik, Emlékkönyv, idézve Rézbányainál I. a. 142. l.

a templom és mozaik építője. Megemlítendő, hogy III. *Leo* pápa még a 8. században is mozaikban állítja elő az egyházi és világi hatalom között való kapcsolatot azon alkalomból, hogy szent mise után a nép tapsai között *N. Károly* fejére tette Konstantin koronáját. Egyidejűleg hasonló arányban fejlődik a művészetnek ez a módja a többi keresztény államokban is, különösen Konstantinápolyban, minthogy az új császári város fényűzési hajlamának a képirás e módja nagyon is megfelelt. A Zsófia-templom mozaikja fényben és kivitelben minden fogalmat meghalad. Sajnos, hogy a 726 ban *Isauri Leo* által megindított képrombolás sokat ártott e tekintetben is.

De nemesak a festészetben és építészetben haladtak sokra a ker. ókor művészei, hanem azt tapasztaljuk, hogy adott körülmények közt, a művészet többi ágait is művelték. Mi jelesen a szobrászatot illeti, igaz ugyan, hogy ezzel szemben még nagyobb volt az ellenszenv, mivel a pogány istenek pompás szobrai még mindég nagy vonzóerőt gyakoroltak az újonnan megtértekre, de a művészeti hajlam e nagy akadályon is diadalmaskodott. Így találjuk, hogy már a legrégebb időben megkezdődik a jelképes képfaragás kőkoporsókon, oszlopokon, egyházi edényeken, melyek természetesen tökéletlenek s legfőkébb művelődéstörténeti értékek lehet. E korból esupán két műbecselel bíró emlék maradt ránk u. n. szent Péter bronz szobra, melyet *N. szent Leo* pápa az apostolfejedelem hagyományos képe után újra öntetett, és amá sik, szent Ipoly márványszobra, erős pogány motívumokkal. Dombornívűvekben már nagyobb választék áll rendelkezésünkre, melyek különbözős önűvművekben fordulnak elő s formailag is haladást mutatnak egészen a 7. század végéig. Azután e téren is beáll a hanyatlás.

A költészet szüntén virágzásnak indult. Mivel azonban a művészetek ágának termékei inkább ki valának téve az idők viszontagságának, kevés számbavehető költemény maradt fenn. Nehány himnus mindössze, mire hivatkozhatunk. De már a 4. században *Damaszus* pápa kortársai előtt kiváló lírikus hírében áll s leíró költeményei is jelesek valának. Fontos adatként megemlítjük, hogy I. *Sylvester* pápa (330) egyházi énekesek kiképzésére Rómában iskolát állított fel s így előkészíté a talajt *N. sz. Gergely* pápának, ki a gregorian megalapításával nevé az egyházi műének történetében halhatatlanná tette.

Miként a tavaszi napfényre gyorsan bomlik a duzzadó rüty, kezdett tehát a ker. művészet minden ága elétünedezni. S a kertészek, kik a talajt öntözték, a vad kinövéseket irtogatták, ösztönt s a jól végzett munkáért bért adának: a pápák voltak. Ugy hogy a mulasztás vádját meg nem érdemlik, sőt ha tekintetbe vesszük, hogy mennyi eselszövésnek, háborúnak, a soha meg nem szűű eretnekek részéről mennyi zaklatásnak valának kitéve, s ha még hozzá vesszük, hogy a hünök, gótok, longobárdok vad dűlása után olyanná vált az ó ker. művészet tágas mezeje, mint a késő hidegvette tavaszi határ: akkor úgy jelennek meg lelki szemünk előtt a pápák, mint a művészetek hívatatt művelői és pártfogói, kiket koszoru illet meg, nem pedig alávaló rágalom.

II.

A 15. század közepén, midőn az u. n. renaissance fölép, a ker. műépítészet már delelő pontján állott.

Világszerte pompásnál pompásabb templomok emelked-

nek, bizanti, román, majd pedig csücsives izlésben. Ugy hogy a renaissance-al megindult élénk tudományos és művészeti mozgalom az egyházi műépítést előbbre nem vitte sem külső hatás, sem architektúra tekintetében. Sőt a csücsives műidom, melynek remek példáit esodáljuk Párisban, Rbemsban, Kölnben, Bécsben és több helyen, ugy látszik inkább simul a ker. vallás égbetörő szelleméhez. Mint a megkövesült égi sóvárgás — írja Rapaics — emelkedik a góthstílyü templom ég felé, és magas sugár tornyaival, meredeken emelkedő tetőzetével mennyei felkiáltó jelként utalja az embert fel örök hazájába, míg a belépőt a semmi által meg nem zavart láttávat, az egész alkotmányon előmlő esin és magasztosság, a legapróbb részletekben feltüntetett arányosság és öszhangzat, rendkívül gazdag díszítés s az óriás ablakok festett üvegein átderengő enyhe világosság, ragadják valódi áhitatra, imádságra¹⁾.

Am az új mozgalom az egyházi építészetet sem hagyta érintetlenül. Az olasz építésznek némi idegenkedést tanúsítanak a csücsives izlés iránt, a bizanti stílt pedig mint idegen találmányt szintén kicsinyelték; könnyű volt tehát és természetes a már ósdi román izlésnek átalakítása renaissance idomná. A kezdeményezés dícsősége jóformán itt is a pápákat illeti. Némi idegenkedés után ugyanis V. Miklós a pápai udvart megnyitja a humanizmus előtt; tudósokat, mestereket, művészeket gyűjt maga köré s megpendíti egy nagyságra s műbesre nézve páratlan dom eszméjét. Utóda, a művészetkedvelő II. Gyula (1503—1515) hozzá fog a merész terv megvalósításához. Bramante, korának első mérnöke készíti az alaprajzot görög kereszt alakban, küpölával s egyszerű előcsarnokkal. 1506. apr. 18-án februárnap délutánján maga a pápa tette le az alapkövet. „Talán egy sem volt a nézők között, — írja a protestáns Gregorius — kit a jelenet szemlélete meg nem hatott volna. A kortársak bizonyos előérzettel fogva amaz alapkövet az egyház régi életének zárókövéül tekinték. A bús sejtelen é b ánat fájo érzetével bucsuzának el a régi tisztas bazilikától. . . A megváltozott korszaknak új templom kellett, ezen jelentőséggel bírt a megkezdett építés. A főpap elborzadt volna, ha Augustus sybillája a függőnyt feltárva a közel jövőt megmutatta volna²⁾. És készült a nagy mű. Százhuszesztendő telt el s husz egyházfő váltotta fel egymást. Szt Péter széknél, mindenek végrendeletképen hagyva hátra utódjának Bramante tervét, kitől *Rafaél* vette át a mérő vesszőt, míg a nagy nevü utód, *Bernini* fejezi be az építést³⁾.

Am ha a római szent Péter-templom a világ legnagyobb, legszebb műremeke husz pápának tette nevét halhatatlanná az emberi művelődés történetében: ez még mind kevés. Magát az örök várost is egészen átalakítják a renaissance-kor pápái. IV. Jenő (1431—1447) életirója szerint a város az avignoni fogság alatt esodások és gulyázók tanyájává változott s juhok és tehének legelésztek ama helyeken, melyeken bankok és üzlethelyiségek vannak elhelyezve. A pápák kiemelik Rómát a romokból. V. Mirtón még csak javítgat, IV. Jenő a keskeny és szabálytalan utcákat rendezi, V. Miklós több mint 40 templomot épített, IV. Sixtus Romát nagyszerű palotákkal gazdagítja, s hogy mily műizléssel és

pazar fényvel, kitetszik abból, hogy a Vatikán mellett épített Belvedere 60.000 aranyába került.

X. Leonak szemére vetik, hogy benne a finom izlésü műbarát és bőkezü Maecenas báltérbe szorítja a pápát. V. Sixtus (1585—90) a Pétertemplom világhírü kupolája, a Calignla-féle obelisz, nagyszerü vízvezeték halhatatlansága.

Hát a Vatikánról mit szóljunk? Ez a Szt. Péter-templom folytatása. Ezt is V. Miklós kezdi 1447-ben. Bernardo Rossellini terve szerint, 1503-ban Bramante hozzáépíti a Damasudvart, dolgozik rajta XIII. Gergely, sőt még XIII. Kelemen, VI. és VII. Pius is, ugyhogy a munka közel 400 éven át foly szakadatlan, mire megjelenik a világ legnagyobb palotája, melynek hossza 250 méter; van 20 udvara, 8 dísz és 200 mellék lépcsőzete és 13.000 szobája.⁴⁾

És a míg eként a pápák áldásos kezét mindenütt ott látjuk, hol nagyszerü épületek emelkednek, addig hasonló arányban pártolják a művészet többi ágait is.

Am a gyér nyomokon, melyekkel a ker. ókorban találkozunk, a 10 századtól kezdve tovább fejlődik a szobrászat is; egyelőre még az ötvösműveken, keresztelőkutakon, pórtálcokon stb. jelenik meg, de a 13—14 században, a esües ives izlés idejében, önállólag is gyors virágzásnak indul.

Jön a renaissance s e téren is fordulópont áll be. Mint a költők és festők, ugy a szobrászok is visszatérnek a pogány kor művészeihez s onnan hoznak mintákat magukkal. Késégtelen, hogy felfogásban, plasztikában s a természetesnek utánzásában egyszerre nagy lépéssel viszik odább a művészetet, de képzelhető, hogy a szorosán vett keresztény felfogásnak ez a haladás nem igen kedvezett, midön pl. egy Michel-Ange-
lő vésője is Krisztust Jupiter arezzal, Máriát pedig Junotóval mintázza.

A festészet is hasonlóan átalakult s mindkettőt a pápák méltányolták leginkább. V. Miklós Rómába hivatja *Piesolet* a dominikanus ezermestert s kápolnája falára Szt. István és Lőrincz életéből jeleneteket festet. II. Gyula *Michel-Ange*lót a szobrászok királyát bizza meg siremlékének elkészítésével, melyhez valószínűleg utasítást is adott. A nagyvárágó pápa félbeszakztatja a munkát s a Sixtus kápolna falkepeit kezdi festetni; majd X. Leo, VII. Kelemen és III. Pál halmozták el megrendeléseikkel a művészt s mikor II. Gyula már nyugalomra tért, a siremlék tervét kisebb méretekre kellett szállítani és a pápa örökösei megelégedtek vele, hogy egyedül Mózes kolossalis szobra legyen Michel-Ange-
lo műve⁵⁾.

Valóban e kor pápai minden nagy művészt felkaroltak. 1503 körül *Peruginot* Rafael nagy mesterét Rómában találjuk III. Pál oldalán, míg a mesterek legnagyobbikát, *Rafaelt*, megint csak II. Gyula fedezi fel Perugiában (1511).

Igy született meg a Vita s szembe vele az Atheni iskola. Amaz roppant freskó, melyen 65 személy, szentek az az égben, pápák, püspökök, szerzetesek a földön egyesülnek az oltári szentség imáadásában; ez a tökéletes egység, szembe vele a pogány bölesészet zürzavara⁶⁾. Kevésbbé várta türelemmel ugyanaz a pápa Michel-Ange-
lo Sixtina festményeit, a nagyszerü bibliai ábrázolásokat, a teremtés, bünbeesés és paradicsomból való kiütetés jeleneteit; a művész mindazon által nem sietett s négy éven át nyújtotta a munkát és vele halhatatlanságot szerzett magának s 15.000 aranyat. Hires

1) Egyet. Egyh. tört. II. 409. l.

2) Idézzé Rézbányainál II. 51. l.

3) Gyönyörű leírását l. Bougaud: Ker. és kor. ford. Dobos és Szentannai: IV. 505. l.

4) Ugyanott 516. l.

5) Pasteiner: I. m. 362. l.

6) Bougaud: IV. 521.

utolsó ítélete is ugyanazon kápolna boltozatán hirdeti a Dies irae-t.

És még az epigonok közül hányról van feljegyezve, hogy nagy fizetés mellett a pápai udvarban dolgozott? Ki tudná mind előszámlálni őket? Egy fényes álomnak tűnik fel ez a kor, melyben a művészet megaranyozza a vallást és a vallás megemesíti a művészetet.

Jelzém fennebb, hogy a képző művészetek ezen aranykorát a renaissance nyitja meg s készíti elő. A mozgalom irodalmi téren indul meg s a pogány remekírók műveinek összegyűjtésével kezdődik. S megint a pápaság az, mely a mozgalom élére áll s anyagi és szellemi hatalmával diadaira juttatja. *V. Miklós* egy maga kilenc ezer kéziratot gyűjtött össze s alapját veté meg a világhírű vatikáni könyvtárnak. Ugyaró költők, tudósok és másolók számára állásokat létesített a Vatikánban, melyek busás jövedelmet hajtanak hosszú időn keresztül. S érdemes e helyen megjegyezni, hogy ugyan ez a pápa megbízta vala *Janus Pannonust*, a mi nagy humanistáinkat, hogy Homeros Iliását latinra fordítsa. *II. Pius* (Aeneas Sylvius Piccolomini) már személyesen műveli a költészetet; ünnepeit verselő, s mint prózairó is nagy híren áll. *IV. Sixtus* szaporítja a vatikáni könyvtárt, s híres költő barát. Kissé később *VIII. Orbán* mely érzését lyrájával s magas szárnyalásu ódáival szerrez tisztelgetet nevének. Benne a kortársak keresztény Horatiust esodáltak.

Általában a költő és zeneművészetnek szolgálatot tettek a pápák, mikor a breviarium, missale, s különböző ritusok emelésén fáradoztak, mikor az egyházi éneket, orgonát nemesítették s a helyes irányban megtartani iparkodának. E tekintetben elég bivatkozunk *XXII. Jánosra*, ki midőn tapasztalá, hogy a gregorian-ének világias motívumoknak bevegítése által tulságosan élénkül. 1322-ben rendeletet bocsát ki, melyben az egyházi műnekek és zene természetét körvonalozza¹⁾. *IV. Pius* ugyan ez ügyben bizottság alakítását látja szükségesnek. Ugyaró a legfistábbt egyházi szeltemben remek compositiókat léshít, s három miséje, impropriai, stabat matere után méltán nevezeték az „egyházi mű-ének és zene fejedelmének.“ Végül *I. Pius*, *XIII. Gergely* és *V. Pál* tettek sokat e tekintetben iskolákat szervezván s könyveket bocsátván a közönség használatára.

Szinte hihetetlen az a buzgalom, melylyel a pápák oly nehez időkben, a legfőbb pászteri gondoknak emberi erőt meghaladó terhe alatt is a művészeteknek áldozának s a valódi humanismust érvényre juttatták. Az igazságnak esunya és roszakaratu megtagadása malasztással vádolni őket vagy úgy tüntetni tel, mint a renaissance ellenségeit. A mennyiben igaz ez a vád, annyiban dicséretre válik, hogy t. i. az elfajulás időszakában a tulságos real smus visszacséleit megátolni iparkodának. Hiszen épen erre volt legnagyobb szükség oly időben, midőn egy *Beccadelli* Hermaphroditusa még előkelő szalonokba is betolakodott s *Poggio* (Facetiae) és *Filelfo* (Convivia) munkájában az elvadult izlés gyönyörködni tudott. A rüt mint ilyen a művészetnek tárgya nem lehet s ki ellene küzd a művelődés ügyét mozdítja elő. Ezt tették a pápák.

III.

A 17-ik századtól kezdve a ker. művészeteket önállólag nem gyakorolják. A mindinkább előtérbe tolokodó realismus nem elégszik meg a természetesnek oly mértékű alkalmazásával, minőre a renaissance eljutott, hanem korlátlanul

esapong, s az építésben szeszélyre, a képirásban és szobrászatban pedig érzékingető motívumokra törekszik. Egyszersmind kosmopolita természeténél fogva bizonyos formák mellett meg nem maradhat, hanem valamint felfogás és kivitel dolgában, ugy irányelveiben is a legkülönbözőbb szabályoknak hódol.

Mi nevezetesen az egyházi építészetet illeti, a renaissance izlésből átesap előbb barokk, azután a rococo stíliba, s mindkettőben az eszhetikai érzék hanyatlása látszik, ugy hogy a pápák rendkívüli műterekéről tanuskodik, hogy ez irányzatok Olaszországban, s nevezetesen Rómában nem igen tudtak elterjedni, míg a 18. században különösen a francziáknál nagyon divatoznak.

Sajnos, hogy nem mondhatjuk ugyanczt a barokk izlésű szobrászatról és festészetről is. Ezek ugyan is olasz földön fejlődnek ki leg hamarabb s a technikai ügyesség túlsásan alapulnak. A milyen nékülözhetetlen ugyanis a technikai járatosság a művészetek fejlődésére, épen olyan veszélyessé válhatik, ha megszűnik eszköz lenni és elkapatottságában czél gyanánt lép föl. A barokk szobrászat számos valóságos botrányt alkotott Olaszországban, írja Pasteiner; még az allegoriat alakok is kilépnek a nyugalmas lét állapotából, azokat is eselekvésre ragadja a szenvedély heve, a szentek alakjai pedig az érzelmek elragadtatásában márvány felhőkön állva, úgyve, vagy fekvé a levegőben usznak s ugyanakkor idomaik kezér érzékiség belyegével bírnak.²⁾ Lorenzo Bernini *VIII. Orbán* és *VII. Kelemen* sirenilekét ilyen izlésben készíti.

Még nagyobb a kiesapongás a festészetben. Rafael és Michel-Angelo után csak utánzókkal találkozunk, nem pedig tanítványokkal; ezek közül tehetségre kiválik Domenico Zampieri, kinek művészetét a pápák drágán fizették. Leghíresebb műve: szt. *Jeromos didoása* a vatikáni képtárban. Szóval a ker. művészet a jelen század elejéig fejlődésében megállapodik s talán ez az oka, hogy a nagy mesterek után a működvelő pápák inkább régi műkinesek összegyűjtésén fáradoznak, mint *VII. Pius*, és *XIV. Kelemen*, kik a vatikáni képtárt és szobor gyűjteményt sok ritka műremekkel szaperítették s világhíre emelik.

Eljutottunk a jelen század kezdetéig. A kereszténység atyját ott láttuk a katakombák falkepiénél, a hatalmas baszlikák kupolái alatt, Rafael és Michel-Angelo dicsőségében osztozva, a renaissance ügyét elősegítve, a letűnt idők műkineseit a jövendőnek átadva. Az áldozat meg nem szűnik, a szt. láng el nem alszik, sőt ifju hévvel lobog fel dicsően uralkodó papáinknak. *XIII. Leonak* költészetében. Méltó utódja Ő szentsége a nagy pápa-költőnek *VIII. Orbán*nak: lyrája olvadó, mint amazé, nyelve classiceuson zengő, mint *II. Sylvesteré*, de gyöngédségben, kellemben felilluhja őket. Már a karpinető komoly gyermeket homlokon esékolta a múzsa, s híven kíséri a világegyház gondjai között. Az agastyán keze, míg Péter hajóját annyi baj között bőlesen kormányozza, fel-felviszi most is a szent hárfát, jóslattal vizsgálja magát, ha már a szomorú jelenen nagy lelke meg nem nyughatik. Így ír egyik jelesünk *XIII. Leo* költészetét méltatván. Eként jár elől jó példával a böles egyházfő, annyi jeles elől nyomdokait követe, s megmutatva, hogy vallás és művészet édes testvérek, s ki az egyiknek legfőbb pásztora, az a másiknak ellensége nem lehet.

Azzal végzem e szerény tanulmányt, hogy a pápaság nem Olympus zsarnoka, ki Prometheuszt megkötözteti, hanem inkább maga Prometheusz, ki szent tüzet hozott le az égből. A művészetek történelme igazolja állításomat.

Bálinth György.

1) Cap. un. de vit. et hon. cleric. Extrav. com. III. 1.

2) I. m. 378. 1.